बभ्रुरात्रेयः।इन्द्रः, १२-१५ ऋणंचयेन्द्रौ। त्रिष्टुप्।

क्व१ स्य वीरः को अपश्यदिन्द्रं सुखरथमीयमानं हरिभ्याम्।
यो राया वज्री सुतसोममिच्छन्तदोको गन्ता पुरुहूत ऊती॥ ५.०३०.०१

यः। वज्री- वज्रपाणिः। पुरुहूतः- बहुभिः साहाय्यायाहूतः। सुतसोमम्- निष्पन्नं रसम् रसनिष्पादकं वा। इच्छन्- कामयन्। राया- दानयोग्यसम्पदा। तदोकः- रसनिष्पादकस्य सदनं प्रति। ऊती- रक्षायै। गन्ता- अभिगन्ता। वीरः- कुशलः। स्यः- सः। क्व- कुत्रास्ति। सुखरथम्- सुखेन रथस्थम्। हरिभ्याम्- प्राणाश्वाभ्याम्। ईयमानम्- गच्छन्तम्। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। कः। अपश्यत्- ददर्श ॥१॥

अवाचचक्षं पदमस्य सस्वरुग्रं निधातुरन्वायमिच्छन्।
अपृच्छमन्याँ उत ते म आहुरिन्द्रं नरो बुबुधाना अशेम॥ ५.०३०.०२

निधातुः- स्थापयितुः। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। सस्वः- अन्तर्हितम्। उग्रम्- उद्गूर्णम्। पदम्। इच्छन्- कामयन्। अन्वायम्- अगच्छम्। अन्यान्- इतरान्। अपृच्छम्। उत- अपि च। बुबुधानाः- जानन्तः। नरः- नेतारः। ते। मे- मह्यम्। अशेम- इन्द्रं प्राप्ता वयमिति। आहुः- अवदन् ॥२॥

प्र नु वयं सुते या ते कृतानीन्द्र ब्रवाम यानि नो जुजोषः।
वेददविद्वाञ्छृणवच्च विद्वान्वहतेऽयं मघवा सर्वसेनः॥ ५.०३०.०३

सुते- रसे निष्पादिते। इन्द्र- परमेश्वर। या- यानि। ते- तव। कृतानि- रचितानि कर्माणि। तानि। वयम्। नु- क्षिप्रम्। प्र- प्रकर्षेण। ब्रवाम- ब्रूमः। या- यानि कर्माणि। नः- अस्मदर्थम्। जुजोषः- असेवथाः। तानि ब्रवाम। अविद्वान्- यो न जानाति। वेदत्- सोपि जानातु। विद्वान्- यो जानाति।

शृणवत्- सोपि शृणोतु। सर्वसेनः- विष्वक्सेनः। मघवा- इन्द्रः। अयम्- एषः। वहते- प्राणाश्वाभ्यामुह्यते ॥३॥

स्थिरं मनश्चकृषे जात इन्द्र वेषीदेको युधये भूयसश्चित्।
अश्मानं चिच्छवसा दिद्युतो वि विदो गवामूर्वमुस्रियाणाम्॥ ५.०३०.०४

जातः- उद्भूतः। इन्द्रः। स्थिरम्- स त्वं दृढम्। मनः- सङ्कल्पम्। चकृषे- अकरोः। एकः- असहायः सन्नेव। भूयसः- अधिकानि रक्षांसि। युधये- युद्धाय। वेषि- अभिगच्छसि। शवसा- बलेन। अश्मानम्- जडप्रतीकगिरिम्। चित्- अपि। दिद्युतः- अभिनः। उस्रियाणाम्- ज्ञानस्रावकाणाम्। गवाम्- चिद्रश्मीनाम्। ऊर्वं- विस्तृतं समूहमपि। वि- विशेषेण। विदः- लब्धवान् ज्ञातवान् ॥४॥

परो यत्त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्यं नाम बिभ्रत्।
अतश्चिदिन्द्रादभयन्त देवा विश्वा अपो अजयद्दासपत्नीः॥ ५.०३०.०५

परावति- श्रेष्ठे धाम्नि। श्रुत्यम्- श्रौतम्। नाम- मन्त्रम्। बिभ्रत्- धारयन्। परः- उत्तमः सन्। परमः- श्रेष्ठः। अजनिष्ठाः- जातः। अतः- तस्मात्। चित्- एव। देवा अपि। इन्द्रात्। अभयन्त- बिभ्युः। शत्रुविषयः कोपो मित्राणामपि भयमावहति। कस्य बिभ्यति देवाश्च जातरोषस्य संयुग इति यथा। दासपत्नीः- विषयभोगदास्यभावनाभिर्गोपिताः। अपः- मूलशक्तिधाराः। अजयत्- स्वोपासकाय जित्वा लब्धवान् ॥५॥

तुभ्येदेते मरुतः सुशेवा अर्चन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः।
अहिमोहानमप आशयानं प्र मायाभिर्मायिनं सक्षदिन्द्रः॥ ५.०३०.०६

सुशेवाः- सुखकराः। मरुतः- प्राणविशेषाः। एते- इमे। तुभ्य- तुभ्यम्। अर्कं- मन्त्रम्। अर्चन्ति- समर्पयन्ति। अन्धः- रसम्। सुन्वन्ति- निष्पादयन्ति। ओहानम्- बाधमानम्। अपः-

जीवोदकानि। आशयानम्- आवृत्य शयानम्। मायिनम्- वञ्चकम्। मायाभिः- स्वप्रज्ञाभिः। इन्द्रः- परमेश्वरः। प्र- प्रकर्षेण। सक्षत्- अभिभवति ॥६॥

वि षू मृधो जनुषा दानमिन्वन्नहन्गवा मघवन्संचकानः।
अत्रा दासस्य नमुचेः शिरो यदवर्तयो मनवे गातुमिच्छन्॥ ५.०३०.०७

मघवन्- इन्द्र। सञ्चकानः- अस्मत्काम्यः। गवा- स्वप्रकाशेन। दानम्। इन्वन्- प्रेरयन्। जनुषा- स्वजन्मनैव। मृधः- हिंसकानन्तरायान्। वि- विशेषेण। सु- सुष्ठु। अहन्- नाशितवान्। अत्र- अस्मिन् स्थाने। दासस्य- उपक्षपयितुः। नमुचेः- बन्धनप्रतीकस्य रक्षसः। न मुञ्चतीति नमुचिः। शिरः। मनवे- विदुषे। गातुम्- मार्गम्। इच्छन्- कामयन्। अवर्तयः- छिन्नमकरोः ॥७॥

युजं हि मामकृथा आदिदिन्द्र शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन्।
अश्मानं चित्स्वर्यं१ वर्तमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भ्यः॥ ५.०३०.०८

दासस्य- उपक्षपयितुः। नमुचेः- बन्धनप्रतीकस्य रक्षसः। अश्मानम्- अश्मवत् स्थिरम्। जडप्रतीकमित्याध्यात्मिके। स्वर्यं- शब्दायमानम्। वर्तमानम्- भ्रमणशीलम्। शिरः। मथायन्- मथ्नन्। इन्द्र- परमेश्वर। युजम्- योगिनम्। हि- खलु। माम्। अकृथाः- अकरोः। मरुद्भ्यः- प्राणविशेषेभ्यः। रोदसी- द्यावापृथिव्युपलक्षितमनःशरीरे। चक्रियेव- चक्रे इव। प्र- प्रवृत्ते भूयास्ताम् ॥८॥

स्त्रियो हि दास आयुधानि चक्रे किं मा करन्नबला अस्य सेनाः।
अन्तर्ह्यख्यदुभे अस्य धेने अथोप प्रैद्युधये दस्युमिन्द्रः॥ ५.०३०.०९

दासः- उपक्षपयिता शम्बरः। स्त्रियः- नारीः। आयुधानि- स्वप्रहरणानि। चक्रे- अकरोत्। अस्य- एतस्य। अबलाः- दुर्बलाः। सेनाः- गणाः। किम्। मा- माम्। करन्- करिष्यन्ति। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। उभे धेने- धेनूपलक्षितचिद्रश्मीनिन्द्रः। अन्तर्ह्यख्यत्- हृदन्तः प्रकाशयामास। अथ- अनन्तरम्। युधये- युद्धाय। दस्युम्- स्तेनं शम्बरं प्रति। इन्द्रः। उपप्रैत् ॥९॥

समत्र गावोऽभितोऽनवन्तेहेह वत्सैर्वियुता यदासन्।

सं ता इन्द्रो असृजदस्य शाकैर्यदीं सोमासः सुषुता अमन्दन्॥ ५.०३०.१०

अत्रइहेह- अस्मिन् स्थाने। वत्सैः- शाबैस्तत्स्थानस्थैरुपासकैः। वियुताः- वियुक्ताः। गावः- धेनवस्तदुपलक्षितचिद्रश्मयः। यत्- यदा। आसन्- अभवन्। तदा। अभितः- सर्वतः। समनवन्त- सम्यगगच्छन्। यत्- यदा। सुषुताः- सुष्ठु निष्पादिताः। सोमासः- रसाः। ईम्- एनम्। अमन्दन्- अतोषयन्। तदा। ताः- ता धेनूश्चिद्रश्मीन्। इन्द्रः। अस्य शाकैः- स्वशक्तिभिः। असृजत्- ससर्ज ॥१० ॥

यदीं सोमा बभ्रुधूता अमन्दन्नरोरवीद्वृषभः सादनेषु।

पुरंदरः पपिवाँ इन्द्रो अस्य पुनर्गवामददादुस्त्रियाणाम्॥ ५.०३०.११

यत्- यदा। सोमाः- रसाः। बभ्रुधूताः- दीप्तनिष्पन्नाः। अमन्दन्- अतोषयन्। तदा। सादनेषु- सद्मसु। वृषभः- वृषा इन्द्रः। अरोरवीत्- ननाद। पुरन्दरः- आवरणभेदकः। इन्द्रः। अस्य- इमं रसम्। पपिवान्- अन्वभवत्। उस्त्रियाणाम्- ज्ञानस्रावकान्। गवाम्- चिद्रश्मीन्। पुनः। अददात्- उपासकायायच्छत् ॥११ ॥

भद्रमिदं रुशमा अग्ने अक्रन्गवां चत्वारि ददतः सहस्रा।

ऋणंचयस्य प्रयता मघानि प्रत्यग्रभीष्म नृतमस्य नृणाम्॥ ५.०३०.१२

अग्ने। गवां सहस्रा चत्वारि- प्रभूतरश्मीन्। ददतः- यच्छन्तः। रुशमाः- पापशमनाः दुःखशमना वा। रुं पापं रोदनं वा शमयन्तीति। भद्रम्- कल्याणम्। अक्रन्- अकुर्वन्। नृणां नृतमस्य- अतिशयेन नेतुः। ऋणञ्चयस्य- ऋणभूतधनचयनकारस्य। यस्मादृणं प्राप्तास्तस्येति भावः। प्रयता- नियताः। मघानि- सम्पदः। प्रत्यग्रभीष्म- वयं प्रतिगृहीतवन्तः। ऋणञ्चयाय पुनर्दातव्यं धनमृणिनो वयं प्राप्ता इति भावः। देवादयः पञ्च ऋणञ्चयाः। तद्यजनार्थं धनं सम्पादितमिति भावः ॥१२ ॥

सुपेशसं माव सृजन्त्यस्तं गवां सहस्रै रुशमासो अग्ने।

तीव्रा इन्द्रममन्दुः सुतासोऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः॥ ५.०३०.१३

अग्ने। रुशमासः- अन्धकारबाधका देवाः। रुश हिंसायाम्। गवां सहस्रैः- चिद्रश्मिभिः। सुपेशसम्- सुरूपम्। मा- माम्। अस्तम्- सद्म प्रति। अव सृजन्ति- प्रेरयन्ति। परितक्म्याया अक्तोर्व्युष्टौ- रात्र्या अपगमने। सुतासः- निष्पन्नाः। तीव्राः- उद्गूर्णा रसाः। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। अमन्दुः- अतोषयन्॥१३॥

औच्छत्सा रात्री परितक्म्या याँ ऋणंचये राजनि रुशमानाम्।

अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत्सहस्रा॥ ५.०३०.१४

रुशमानां राजनि। ऋणञ्चये- यस्मादृणं प्राप्तास्तस्मिन्नुपास्ये सति। या। रात्रिः- निशा। परितक्म्या- परितो गन्त्री। सा। औच्छत्- व्युष्टाऽभवत्। ऋणं गतमिति भावः। रघुः- अनायासः। अज्यमानः- प्रेरितः। अत्यो न वाजी- अश्व इव। बभ्रुः- तेजस्वी ऋषिः। सहस्रा- अनन्तान्। असनत्- लेभे॥१४॥

चतुःसहस्रं गव्यस्य पश्वः प्रत्यग्रभीष्म रुशमेष्वग्ने।

घर्मश्चित्तप्तः प्रवृजे य आसीदयस्मयस्तम्वादाम विप्राः॥ ५.०३०.१५

अग्ने। रुशमेभ्यः। पश्वो गव्यस्य चतुःसहस्रम्- प्रभूतधेनूः। प्रत्यग्रभीष्म- प्रतिगृहीतवन्तः। प्रवृजे- प्रवृञ्जनार्थम्। विप्राः- मेधाविनः सन्तः। तप्तः घर्मः- शोभमानः। अयस्मयः- अयोमयः। यः। आसीत्- अभवत्। तं कलशम्। आदाम- दोहनायादात्तवन्तः। आध्यात्मिके तु गावश्चिद्रश्मयः। पयो ज्ञानम्। कलशो ज्ञानोपलब्धिस्थानम्॥१५॥